

BUXGALTERIYA MA'LUMOTLARIDAN FOYDALANISH VA ULARNING QARORLAR QABUL QILISHDAGI ROLI

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

G.A.Djumayeva, assistent

Annotatsiya. Mazkur maqolada buxgalteriya ma'lumotlarining xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatidagi o'rni, ularning boshqaruv va strategik qarorlar qabul qilishdagi ahamiyati yoritilgan. Moliyaviy va boshqaruv hisobida shakllanadigan axborotlarning turlari, foydalanuvchilari hamda qaror qabul qilish jarayoniga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, buxgalteriya ma'lumotlarining ishonchliligi va dolzarbligi qarorlar sifatiga ta'sir etuvchi asosiy omil sifatida baholangan.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, axborot, boshqaruv qarorlari, moliyaviy hisobot, boshqaruv hisobi, tahlil, rejalashtirish.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan to'g'ri va o'z vaqtida qabul qilingan boshqaruv qarorlariga bog'liq. Ushbu qarorlarni qabul qilishda asosiy axborot manbai buxgalteriya hisobi ma'lumotlari hisoblanadi. Buxgalteriya hisobi orqali korxonaning moliyaviy holati, moliyaviy natijalari va pul oqimlari to'g'risida ishonchli axborot shakllantiriladi.

Bugungi kunda buxgalteriya ma'lumotlari nafaqat hisob-kitoblarni yuritish, balki rejalashtirish, nazorat qilish va strategik rivojlanish yo'nalishlarini belgilashda muhim vositaga aylanmoqda.

Buxgalteriya hisobi – bu har qanday tashkilotning moliyaviy boshqaruv tizimining asosi bo'lib, u korxonaning xo'jalik faoliyati to'g'risida aniq, ishonchli va o'z vaqtida axborotlarni shakllantiradi. Ushbu ma'lumotlar korxonaning moliyaviy holatini baholash, ishlab chiqarish jarayonlarini tahlil qilish, daromad va xarajatlarni nazorat qilish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Boshqacha qilib aytganda, buxgalteriya ma'lumotlari – bu boshqaruvning ko'zi va qulog'i bo'lib, rahbariyatga asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Buxgalteriya ma'lumotlaridan foydalanishning eng asosiy maqsadi – korxonaning iqtisodiy holatini to'g'ri tahlil qilish va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashdir. Masalan, ishlab chiqarish korxonalarida buxgalteriya ma'lumotlari orqali mahsulot tannarxi aniqlanadi, foyda darajasi hisoblab chiqiladi, xarajatlar tahlil qilinadi va zarar manbalari aniqlanadi. Savdo sohasida esa bu ma'lumotlar yordamida tovar aylanmasi, foyda marjasi, soliq to'lovlari va debitor-kreditor qarzdorliklar nazorat qilinadi. Shu tarzda buxgalteriya hisobi korxonaning har bir moliyaviy jarayonini kuzatish va boshqarish uchun asosiy vosita vazifasini bajaradi.

Buxgalteriya ma'lumotlarining qarorlar qabul qilishdagi roli, eng avvalo, ularning analitik ahamiyatida namoyon bo'ladi. Qarorlar qabul qilish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqichda buxgalteriya axborotlari muhim rol o'ynaydi:

Muammoni aniqlash

Axborotni yig'ish va tahlil qilish

Muqobil variantlarni baholash

Qarorni tanlash

Qarorni amalga oshirish va nazorat qilish

Buxgalteriya ma'lumotlari ushbu bosqichlarning barchasida asosiy axborot bazasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, tannarx to'g'risidagi ma'lumotlar narx belgilashda, foyda va zarar haqidagi axborotlar investitsiya qarorlarida muhim hisoblanadi.

To'g'ri va tahliliy tarzda tuzilgan buxgalteriya hisobotlari yordamida rahbariyat nafaqat hozirgi holatni, balki kelajakdagi imkoniyatlarni ham ko'ra oladi. Masalan, balans, foyda va zarar hisobotlari, pul oqimlari tahlili rahbarga korxonaning barqarorligini, rentabelligini va moliyaviy xavflarini aniqlashda yordam beradi. Agar bu ma'lumotlar o'z vaqtida taqdim etilsa va to'g'ri tahlil qilinsa, korxona raqobat sharoitida o'z pozitsiyasini mustahkamlashi, investitsiyalarni jalb qilishi va risklarni kamaytirishi mumkin.

Moliyaviy qarorlar (investitsiya, moliyalashtirish, dividend siyosati) va boshqaruv qarorlari (ishlab chiqarish hajmini belgilash, xarajatlarni optimallashtirish) buxgalteriya ma'lumotlariga tayanadi. Ayniqsa, boshqaruv hisobida shakllanadigan marjinal daromad, break-even point, ustama xarajatlar haqidagi axborotlar strategik qarorlar uchun muhimdir.

Buxgalteriya ma'lumotlarining aniqligi va ishonchliligi qarorlarning to'g'riligini ta'minlaydi.

Buxgalteriya ma'lumotlarining yana bir muhim tomoni — strategik boshqaruv qarorlarida ularning o'ri. Strategik rejalashtirishda rahbariyat buxgalteriya ma'lumotlariga tayangan holda yangi ishlab chiqarish yo'nalishlarini ochish, xarajatlarni optimallashtirish, foydani maksimal darajada oshirish va investitsion loyihalarni amalga oshirish haqida qarorlar qabul qiladi. Masalan, tahliliy hisobotlar asosida korxona eng daromadli mahsulot turini aniqlab, uni kengaytirish yoki past samarali yo'nalishlarni qisqartirishga qaror qiladi.

Shuningdek, buxgalteriya ma'lumotlari tashqi foydalanuvchilar uchun ham juda muhim. Investorlar, banklar, soliq organlari, hamkorlar va aksiyadorlar korxonaning moliyaviy ahvolini baholashda aynan buxgalteriya hisobotlariga tayanadilar. Investor uchun bu ma'lumotlar korxonaning rentabelligi va ishonchliligini ko'rsatsa, soliq organlari uchun bu – to'lov intizomi va qonuniylik darajasini aniqlovchi asosiy manba

hisoblanadi. Shuning uchun buxgalteriya hisobi faqat ichki boshqaruv vositasi emas, balki tashqi iqtisodiy munosabatlarda ham ishonchni ta'minlaydigan muhim elementdir.

Bundan tashqari, zamonaviy davrda buxgalteriya ma'lumotlarining qiymati yanada oshgan, chunki ular raqamli tahlil, boshqaruv axborot tizimlari va sun'iy intellekt asosidagi qaror qabul qilish tizimlarida ham faol qo'llanilmoqda. 1C, SAP, Oracle kabi tizimlar orqali buxgalteriya ma'lumotlari avtomatlashtirilgan holda yig'iladi, tahlil qilinadi va real vaqt rejimida rahbarlarga taqdim etiladi. Bu esa boshqaruv jarayonlarini tezlashtiradi, inson xatoliklarini kamaytiradi va aniqlikni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, buxgalteriya ma'lumotlari har qanday tashkilotning barqaror faoliyat yuritishida, moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda va to'g'ri boshqaruv qarorlarini qabul qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ular orqali korxona o'z resurslarini oqilona boshqaradi, foyda olish imkoniyatlarini kengaytiradi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Shunday ekan, buxgalteriya hisobi faqat hisobot topshirish vositasi emas, balki korxona strategiyasini shakllantiruvchi, risklarni kamaytiruvchi va rivojlanishga yo'naltiruvchi kuchli boshqaruv mexanizmi sifatida qaralishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Horngren C.T., Datar S.M., Rajan M. Cost Accounting: A Managerial Emphasis. – Pearson Education.
2. Drury C. Management and Cost Accounting. – Cengage Learning.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонуни.
4. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS).
5. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard.